

12ο ΣΥΝΕΔΡΙΟ
της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας

Ομάδα εργασίας: Κινηματογράφος και το Φύλο

με την συμμετοχή των

Γ. Κόντου, Ν. Λαμνίδα, Ντ. Πάνιτις, Χ. Χατζή, Μ. Χατζηανδρέου, Ε.

Νικολοπούλου,

Α. Χριστοπούλου, Π. Ζέη και Α. Μοσκώφ

Κινηματογράφος και Ψυχανάλυση δημιουργούνται στον ίδιο πολιτιστικό περίγυρο σε δύο γειτονικές μητροπόλεις της Ευρώπης (Παρίσι και Βιέννη) την ίδια εποχή – για την ακρίβεια την ίδια χρονιά, το 1895. Ο κινηματογράφος, απόρροια της τεχνικής εξέλιξης μελετών της φυσιολογίας της οπτικής αντίληψης και της οπτικής επιστήμης αλλά και της εξέλιξης της οπτικής κουλτούρας (από την απεικονιστική ζωγραφική στην φωτογραφία και από εκεί στην κινούμενη και σαγηνεύουσα, υποβλητική και υπαινικτική εικόνα ενός κινηματογράφου χωρίς ομιλία), η ψυχανάλυση, απόρροια της εξέλιξης της δυτικής σκέψης (της ιατρικής επιστήμης και της αναπτυσσόμενης εκείνο τον καιρό ανθρωπολογίας αλλά και της μη επιστημονικής συμβολής της λογοτεχνίας και της μυθολογίας), είναι και οι δύο προϊόντα της στροφής του δυτικού ανθρώπου προς την προσέγγιση της εσωτερικής ζωής, με την έννοια ότι η φαντασία, το όνειρο και η αυταπάτη, όλα παράγωγα του Ασυνειδήτου, που μέχρι εκείνη την στιγμή τελούσαν σε επιστημονικό αποκλεισμό στην ιστορία των μελετών για τον άνθρωπο και την ψυχική του ζωή, έρχονται στο προσκήνιο. Και ενώ αυτό ο κινηματογράφος, από την αρχή, το κάνει με μαζικό τρόπο, δημιουργώντας έντονες κινούμενες παραστάσεις, οι οποίες λόγω της αρχικής απουσίας του λόγου δημιουργούν έντονη την αίσθηση της μαγείας και της υποβολής, η ψυχανάλυση, από την άλλη, διατηρεί την άσκηση της γοητείας, αυτής που ασκεί το ασυνείδητο, σε ατομικό επίπεδο, ως μια διάδραση ανάμεσα στους δύο (αναλυόμενο και αναλυτή).

Εξ αρχής, ο κινηματογράφος γίνεται ένας τρόπος να μιλήσει κανείς για τον ψυχισμό και, αντίστροφα, η ψυχανάλυση αναλύει την σαγήνη και τον μηχανισμό με τον οποίο δρα ο κινηματογράφος στον ανθρώπινο νου. Πολύ νωρίς, η Lou Andreas Salomé θέτει το ερώτημα της συσχέτισης κινηματογράφου και ψυχανάλυσης και απαντά: “Μόνο η τεχνική του *film* επιτρέπει την γρήγορη διαδοχή

των εικόνων που προσομοιάζει στην δυνατότητα της ανθρώπινης φαντασίας” (Andreas Salomé, 1913). Έτσι, το σινεμά γίνεται ένας τρόπος μίμησης όχι μόνο του εξωτερικού κόσμου αλλά και του νου και της φαντασίας. Από την αρχή της πορείας τους, κινηματογράφος και ψυχανάλυση έχουν ως κοινή ενασχόληση την δύναμη και την μαγεία της εικόνας και της φαντασίας και τις επιπτώσεις της σαγήνης. Ο C. Metz (1982) παρομοίωσε τις ταινίες φαντασίας (*fiction films*) με τις ονειροπολήσεις (τα όνειρα της ημέρας) και αργότερα ο κινηματογράφος θα θεωρηθεί “μια μορφή ονειρεύεσθαι δημόσια” (Lebeau, 2001). Ο S. Freud υποστήριξε ότι “η ερμηνεία των ονείρων είναι η βασιλική οδός για μια γνώση των ασυνείδητων δραστηριοτήτων του νου” (Freud, 1900). Η V. Lebeau (2001) αναφερόμενη σε αυτήν την παροιμιώδη φράση του Freud επισημαίνει ότι θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε “τον κινηματογράφο κάτι σαν την βασιλική οδό στο πολιτιστικό ασυνείδητο” (Lebeau, 2001).

Ο κινηματογράφος αποτυπώνει πολλές από τις παραμέτρους που αποτελούν σημαντικούς άξονες της ψυχαναλυτικής μελέτης (την σεξουαλικότητα, την επιθετικότητα, το τραύμα, το φαντασιακό). Ο ψυχαναλυτής H. Sachs διατυπώνει από τους πρώτους την άποψη ότι “η ταινία φαίνεται να είναι ένας νέος τρόπος για να οδηγηθεί ο άνθρωπος προς την συνειδητή αναγνώριση [...] μας δείχνει καθαρά και αλάνθαστα πράγματα που υπάρχουν στην ζωή αλλά που συνήθως διαφεύγουν της προσοχής μας” (Sachs, 1929). Μεταξύ άλλων ζητημάτων, κεντρική έχει θεωρηθεί η συμβολή του κινηματογράφου στην αποτύπωση των ρόλων του φύλου και της συνάντησης των κοινωνικών φύλων (*gender*), ανεξάρτητα και πέραν των βιολογικών φύλων (*sex*). Ως ευαίσθητος δέκτης του συλλογικού ασυνείδητου, ο κινηματογράφος έχει διαγράψει μια μεγάλη τροχιά από την αποτύπωση, στις ταινίες του Hollywood, των πατριαρχικών μοντέλων συναλλαγής ανάμεσα στα φύλα (ενδεικτικά αναφέρουμε το άρθρο των Gabbard του 1989 με τίτλο “The Female Psychoanalyst in the Movies”), μέχρι την σταδιακή αποτύπωση μιας ποικιλίας από τρόπους συναλλαγής ανάμεσα στα φύλα, συμπεριλαμβανομένων τρόπων σχέσης μέχρι πρόσφατα πλήρως αποκλεισμένων από δημόσια έκφραση (ομοφυλοφιλία, αλλαγή φύλου).

Η ψυχανάλυση προσπαθεί να προσεγγίσει τα θέματα του φύλου, συμπληρώνοντας τις φροϋδικές απόψεις που βασίζονταν κυρίως στο βιολογικό φύλο (στον “βράχο του βιολογικού”) και στην έλλειψη (ευνουχισμό) της γυναίκας με θεωρήσεις που τονίζουν την συμπληρωματικότητα της έλλειψης σε άνδρες και γυναίκες και την εξ αυτής προκύπτουσα αδυναμία γενετήσιας (οιδιπόδειας)

ολοκλήρωσης και για τα δύο φύλα και, κατ' επέκτασιν, της δυσκολίας ουσιαστικής συνάντησης ανάμεσά τους (M. Torok, 1964). Από αυτή την άποψη, ο κινηματογράφος αποτελεί για την ψυχανάλυση πολύτιμο εργαλείο θέασης των νέων ψυχικών πραγματικοτήτων, όπως προβάλλονται στην οθόνη του φαντασιακού, επιτρέποντάς μας να αφουγκραστούμε ζητήματα πριν ακόμη τα συστηματοποιήσουμε επιστημονικά.

Η ομάδα εργασίας θα προσκαλέσει σε διάλογο τους συμμετέχοντες πάνω στα θέματα του φύλου, των συγκλίσεων και των αποκλίσεων του γυναικείου από το ανδρικό οιδιπόδειο καθώς και της συνάντησης ή μη των φύλων, με αφορμή την από κοινού θέαση μιας ταινίας.

Βιβλιογραφικές αναφορές:

Andreas Salomé, L. (1913). *The Freud Journal*. London: Quartet Books, 1987

Metz, C. (1982). *Psychoanalysis and Cinema: The Imaginary Signifier*. London: Macmillan.

Lebeau V. (2001). *Psychoanalysis and Cinema: The play of shadows*. New York: Columbia University Press.

Freud, S. (1900). The Interpretation of Dreams. *SE IV & V*.

Sachs, H. (1929). Zur psychologie des films. *Die Psychoanalytische Bewegung 1* : 122-126.

Gabbard, G.O., Gabbard, K. (1989). The Female Psychoanalyst in the Movies. *J. Amer. Psychoanal. Assn.* 37: 1031-1049.

Torok, M. (1964). La signification de l' "envie du pénis" chez la femme. In N. Abraham, M. Torok, *L'écorce et le noyau*. Paris: Flammarion, 1987, pp. 132-171.